

УДК 329

Р. ДЕМЧИШАК

**ІДЕЯ КОНСОЛІДАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ СИЛ СУСПІЛЬСТВА В
ДІЯЛЬНОСТІ ЛЕГАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЗАХІДНОЇ
УКРАЇНИ У 1934-1939 рр.**

У період розбудови Української держави, становлення багатопартійної системи в суспільстві зростає зацікавлення у дослідженні діяльності українських партій у минулому. Особливий інтерес становить багатющий досвід партійно-політичного життя Західної України міжвоєнного періоду. Найактуальнішими і повчальними для сьогоденних українських політиків та державних діячів є аспекти діяльності західноукраїнських політичних партій, пов'язаних із потугами, спрямованими на розв'язання національного питання, зокрема із спробами втілення у життя ідеї консолідації національних сил суспільства.

Національна ідея передбачає плекання звичаїв і традицій народу, розвиток мови та культури, боротьбу за підвищення рівня національної свідомості, у тому числі прагнення до ідеального самовлаштування нації в господарській, духовно-культурній та політичній сферах, у соціальному устрої [8;243]. Проте найвищим виявом національної ідеї та кінцевою метою національного відродження поневолених народів є побудова незалежної національної державності. У суспільно-політичній думці Галичини австрійського періоду українська національна ідея пройшла еволюцію від національно-культурного відродження українства через автономістичне гасло до усвідомлення необхідності власної державності. Характерною ознакою політичної думки Західної України міжвоєнного часу було остаточне утвердження ідеї незалежної національної державності; гасло самостійності й соборності стало невід'ємною складовою програмових засад майже усіх українських політичних партій. Для суспільно-політичної думки Західної України ідея національної державності була позадискусійною. За цих умов першочергова увага приділялася практичній діяльності політичних партій, спрямованій на реалізацію проголошених ними постулатів.

Незважаючи на несприятливість умов розвитку, зумовлену присутністю польського окупаційного режиму, політичний спектр західноукраїнських партій легального напрямку вирізнявся строкатістю. Політичний спектр у розглядуваний період становили: Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО) – найвпливовіша та найчисельніша політична партія Західної України, Українська соціалістично-

радикальна партія (УСРП), Українська соціал-демократична партія (УСДП), націоналістичний Фронт національної єдності (ФНЄ) та консервативно-клерикальна Українська народна обнова (УНО). Всі названі партії стояли на позиціях української державності та соборності, висуваючи як програму мінімум гасло боротьби за автономію західноукраїнських земель у складі Польщі. Політичні партії та громадські організації Західної України, виявившись єдиними українськими політичними інститутами, змушені були перейняти функції держави щодо врегулювання різних сторін національного життя українського народу в Польщі. Серед низки інших першочергових завдань питанням надзвичайної ваги для українських партій було проведення консолідації національних сил суспільства. Ідея консолідації впродовж міжвоєнного періоду була “однією із констант у розвитку українського руху” [11; с. 77]. Справді не існувало, мабуть, жодної політичної сили, яка б не усвідомлювала, що координація зусиль українських політичних партій сприятиме зростанню успішності протидії асиміляційному наступові польського окупаційного режиму. Однак від декларування ідеї “консолідації” до втілення її у життя справа доходила не завжди. Серед усіх легальних українських партій Західної України на роль центру консолідаційних потуг найбільшою мірою претендувало УНДО, виступаючи у всіх політичних акціях як партія національної єдності, національної солідарності [9; с.42]. Однак інші українські партії на консолідаційні ініціативи УНДО відгукувалися дуже рідко. Із 20-х років ХХ ст. єдиною спробою об’єднання зусиль українськими партіями Західної України було створення УНДО, УСРП та УСДП у 1930 р. спільного виборчого блоку (який, проте, розпався зразу ж після виборів) [13; 596].

Достатньо близькою до втілення у життя консолідаційна ідея була лише у 1934-1935 р.р. У цей час спроби міжпартійної консолідації здійснювались у руслі широкої кампанії за скликання Всеукраїнського Національного Конгресу (ВНК). Це представницьке зібрання мало на меті задекларувати єдність усіх українських національних сил: політичних партій Західної України та еміграції. Внаслідок попередніх домовленостей взяти участь у роботі ВНК погодились чотири західноукраїнські політичні партії – УНДО, УСРП, УСДП, УНО та чотири закордонні осередки наддніпрянських партій – УСДРП, УПСР, УРДП і угруповання гетьманців [12; ф. 359, оп. 7, спр. 19, арк.13]. ВНК планували провести на підставі трьох принципів: соборність, державність, демократія. У першій підготовчій нараді-конференції по скликанню ВНК, що відбулася 24-28 грудня 1934 р., взяло участь сім українських політичних партій УНДО, УСРП, УСДП, УНО та УСДРП, УПСР, УРДП (гетьманці, противники демократично-республіканського устрою, відмовилися від участі в нараді). На нараді було

затверджено політичну платформу ВНК, який, згідно з намірами ініціаторів його скликання, повинен був проголосити волю українського народу до відновлення власної державності, висловити ставлення до становища українців на всіх етнографічних землях, створити постійно діючий орган з координації діяльності українських політичних груп. На нараді-конференції було утворено Підготовчий конгресовий комітет. Усі сім партій висловили протест проти терору на Великій Україні [1; 1935, 5 січня], а 29-30 грудня 1934 р. західноукраїнські УСРП і УСДП та закордонні УСДРП і УПСР утворили Український соціалістичний блок “як перший етап повного об’єднання українського соціалістичного руху” [1; 1935, 19 січня]. На другій нараді-конференції Підготовчого конгресового комітету, що відбулася 15-16 червня 1935 р., було обговорено порядок денний нарад ВНК, провести який передбачалося на початку 1936 р. у Швейцарії [14; 1935, № 3-4, 281]. Проте, на жаль, здійснитися цій події так і не судилося. Укладення УНДО-м “нормалізаційної” угоди з польським урядом та участю УНДО і УНСО у вересневих виборах 1935 р. значно поглибили суперечності між ними та іншими українськими політичними партіями [3; 39-45]. Ідея скликання ВНК була похована. Однак кампанія з підготовки проведення ВНК не пройшла безслідно. Політичні партії розвинули досвід політичного діалогу та співробітництва, серед західноукраїнської громадськості значно популярнішою стала ідея консолідації національних сил суспільства.

Нормалізаційна політика очікуваних результатів не принесла. Показником розчарування широких кіл громадськості у “нормалізації” стало виникнення антинормалізаційної опозиції в середовищі самого УНДО у грудні 1935 р. [2; 1936, 1 грудня]. Тим часом серед польського громадянства посилювалися шовіністичні настрої, взагалі відбувалося якесь “психологічне об’єднання саме у площині національної ексклюзивності та нетерпимості” [12; ф. 205, оп.1, спр. 1493, арк. 13]. Ці “мобілізаційні” заходи поляків спровокували адекватну реакцію українців. Прагнення протиставитися активізації асиміляційних зусиль польської влади та націоналістичних організацій, і водночас “якнайкраще підготуватися до майбутніх континентальних, а можливо й глобальних потрясінь”, що назрівали у передвоєнній Європі, зумовило серед українського громадянства “гін до згуртування” [11; 80]. Окрім того, консолідаційні тенденції у західноукраїнському суспільстві посилювало почуття відповідальності за долю українців в УРСР, які терпіли від сталінського терору та репресій [12; ф. 205, оп. 1, спр. 1493, арк.9]. На хвилі прагнень до об’єднання у Львові в грудні 1937 р. українські політичні партії, що не сприймали “нормалізаційної” політики, створили контактний (координаційний) комітет. До його складу ввійшли представники УСРП (М. Стахів), УСДП (В.

Старосолеський), ФНЄ (Д. Паліїв), а також опозиції УНДО (Д. Левицький, В. Кузьмович) і УНО (О. Назарук) та Союзу українок (М. Рудницька) [6;81]. Творці комітету мали на меті вести дискусії з найважливіших проблем українського руху, готувати широку угоду за участю політичних і громадських чинників. Тим часом прагнення української громадськості до національного об'єднання щораз дужчало, що, звичайно позначалося на стратегії та тактиці діяльності українських партій [2; 1938, 11 січня]. Консолідаційна ідея стала наріжним каменем суспільно-політичного життя Західної України. Заклики до міжпартійної консолідації лунали на 8-му конгресі УСДП (жовтень 1937) [16; 1937, №4-5,439] та 33-му крайовому конгресі УСРП (грудень 1937) [14; 1937, №6,647]. Резолюції 5-го Народного з'їзду УНДО (4-5 січня, 1938), які приймалися під знаком внутрішньопартійного примирення, вимагали “змагання до міжпартійного об'єднання; втягнення кожного члена української нації до зорганізованої праці на всіх відтинках життя; непохитного і послідовного здійснення засади, що весь український народ у межах Польської держави творить одну суцільну нерозривну органічну єдність” [2; 1938, 12 січня].

Отже, консолідаційна ідея стала альфою та омегою політичних декларацій і рішень керівних органів українських партій. Однак до втілення у життя політичних маніфестів, резолюцій партійних з'їздів і конгресів справа доходила вкрай рідко. Так, міжпартійний контактний комітет за весь період існування спромігся, по суті, лише на одну масштабну та значущу акцію – пресове порозуміння (домовленість про співпрацю між газетами і журналами, друкованими органами УСРП, УСДП, ФНЄ, УНО та газетою “Діло” – виразником думки опозиційної частини УНДО), укладене 18 квітня 1938 р. та охрещене політиками і журналістами “малою консолідацією” [14; 1938, № 3, 289].

Необхідність консолідації усвідомлювали всі політичні партії. Яким же вони собі уявляли конкретний механізм проведення цього об'єднання? Загалом виділялися два концептуальні підходи щодо процесу консолідації – механічний та органічний. Ідею механічної консолідації – створення певного міжпартійного об'єднання – поділяли більшість політичних партій. Прихильником органічної консолідації був ФНЄ. Ідеологи ФНЄ, вороже ставлячись до самого принципу багатопартійності та жорстоко критикуючи УНДО як “найревнішого механічного консолідатора”, виступали за вихід з “партійного хаосу саме безпосередньою боротьбою за душу народу, за оформлення його в одній політичній організації, це значить боротьбою за органічну єдність нації” [5;17]. Для ФНЄ “консолідація – це створення єдиної національної політичної організації” [5;33]. Ідея органічної консолідації й утворення єдиного авторитарного проводу із наближенням воєнного

лихоліття знаходила щораз більше прихильників. Адже на її користь працювала низка факторів. Це передусім, еволюція державного устрою Польщі в авторитарному напрямі, а також “зростання тоталітаризму в Європі”, “загальна криза демократії в європейських країнах” та бажання якнайкраще підготуватися до грядущих світових катаклізмів [4;74]. Однак більш розповсюдженою серед українських політиків була ідея механічної консолідації, тобто створення міжпартійного об’єднання. Лідери УСРП, критикуючи ФНЄ, стверджували, що національний рух недержавних націй має бути демократичним, тому що вже сама демократична ідея містить в собі ідею самовизначення націй [10;54]. Єдино можливою формою консолідації, на думку УСРП, є “створення окремої політичної ради, до якої входили б представники політичних організацій та окремі особи, покликані до того радою [1; 1939, 14 січня]. Подібної позиції дотримувалися й УСДП, УНО й УНДО. Так, відомий політик, провідний діяч УНДО Кость Левицький заявляв про необхідність утворення Верховної Ради “з поважних громадян усіх наших національних партій” [2; 1938, 6 січня]. Ця Міжпартійна Верховна Рада “матиме рішальне слово у всіх важних справах нашого життя, праці і доцільних змагань” [2; 1939, 7 січня]. “При цьому, - продовжував К. Левицький, - політичні партії не втратять своєї самостійності, але будуть зобов’язані діяти так, щоб не суперечити напрямкам нашої національної політики, вказаними Міжпартійною Радою” [2; 1939, 7 січня].

Тим часом на початку 1939 р. УНДО остаточно покінчило з “нормалізаційним” курсом і знову перейшло в опозицію до уряду, приєднавшись водночас до контактного комітету українських партій (у березні 1939) УНДО, УСРП, УСДП і ФНЄ через своїх голів – В. Мудрого, І. Макуха, В. Старосольського і Д. Паліїва виступили спільними заявами-протестами проти дискримінацій щодо українського селянства аграрного закону та окупації Карпатської України угорськими військами [2; 1939, 7 березня, 25 березня]. Однак це, на жаль, були останні прояви міжпартійного співробітництва. І хоч тяга українських народних мас до об’єднання дужчала, що знаходило відбиття на сторінках преси, яка рясніла закликами до “національної єдності” [12; ф. 3114, оп. 1, спр. 80, арк. 10-30], українські партії так і не спромоглися створити Міжпартійну раду чи провести консолідацію в будь-якій іншій формі. І хоча внаслідок діяльності контактного комітету українських політичних партій було витворено атмосферу взаємної довіри між партійними лідерами і послаблено напруження у відносинах в українському суспільстві, загалом контактний комітет себе не виправдав.

Отже, всі спроби втілення ідеї консолідації національних сил суспільства у життя, здійснювані українськими політичними партіями,

зазнали невдачі. Консолідаційна політика потерпіла крах. Українські партії виявилися нездатними поставити загальнонаціональні інтереси вище від партійних, поступатися окремими постулатами своєї ідеології заради блага всього народу. Крах консолідаційних зусиль виявив кризу всієї партійно-політичної системи західноукраїнського суспільства. “Причиною кризи національно-демократичних сил, - справедливо зауважив М. Швагуляк, - була їхня нездатність випрацювати політичну платформу, що відповідала б умовам напівавторитарного режиму в Польщі та врахувала б кардинальні зміни у політичному житті окремих провідних європейських держав, як і прийдешній злам у міжнародному становищі на континенті” [11; 82].

Провал консолідаційної політики мав вкрай негативні наслідки для всіх українських політичних партій легального спрямування, оскільки не лише значно послабив їхній вплив на громадськість, й викликав у середовищі широких народних мас розчарування в багатопартійній системі взагалі. “Безсильність чи безпорадність перевести міжпартійну консолідацію на ґрунті понадпартійних загальнонаціональних інтересів, - писав І. Кедрин-Рудницький, провідний діяч УНДО, головний редактор “Діла”, - копає усім нашим партіям могилу.» Фактом є, що за останні місяці зросла, як ще ніколи досі, в українському громадянстві нехоть до всіх партій і всього так званого партійництва” [7]. Зрештою, це катастрофічне падіння популярності українських політичних партій і продемонструвало кризу всієї партійно-політичної системи західноукраїнського суспільства. Провал консолідаційної політики позначився, безумовно, на стані всього українського громадянства Західної України, яке 1939 р., напередодні серйозних потрясінь та випробувань у Європі, виявилось роз’єднаним і “здемобілізованим”.

Однак попри все це варто зазначити, що консолідаційна діяльність українських партій, значно розвинувши досвід співробітництва між ними, відіграла важливу позитивну роль у піднятті рівня політичної та національної свідомості українського населення, протистоянні політиці асиміляції українців.

-
1. Газ.: “Громадський голос”.
 2. Газ.: “Діло”.
 3. Демчишак Р. Національне питання в діяльності легальних українських політичних партій Галичини у 1935-1939 р.р.: політика “нормалізації” // Республіка. — . 1995. — № 1. — 39-45с.
 4. Зайцев О. Націоналізм і національна демократія: витоки конфлікту /1920-1930-і // Сучасність. — 1994. — № 2. — С.70-76 .

5. *Іваненко М.* Ундізм, УНДО й ФНС. — Львів, 1938. — 47с.
6. *Кедрин І.* Життя, події, люди: Спомини і коментарії. — Нью-Йорк, 1976. — 721с.
7. *Кедрин І.* Демократія, монопартія чи безпартійний провід // Газ.: "Діло", 7 січ. 1939.
8. Політологія / За ред. Акад. Семківа О.І. — Львів, 1994. — 592с.
9. *Соляр І.* Українське національно-демократичне об'єднання: перший період діяльності. — Львів, 1995. — 70с.
10. *Стахів М.* Наша тактика. — Львів, 1936. — 76с.
11. *Швагуляк М.* Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси// Сучасність. — 1994. — № 2.— С. 77-82.
12. Центральний державний історичний архів у Львові.
13. *Felinski M.* Ukraińcy wzbach Ustawodawczych Polski Odrodzonej // Газ.: Sprawy narodowosciowe. — 1931. — № 6.— С. 590-598 .
14. Газ.: Sprawy narodowosciowe.

R. Demchyshak

**THE IDEA OF CONSOLIDATION OF NATIONAL AUTHORITIES OF
THE SOCIETY IN THE ACTIVITY OF LEGAL POLITICAL PARTIES
OF WESTERN UKRAINE (1934 – 1939)**

The main research work of the article is devoted to the idea of consolidation of national powers of the society in the activity of legal political parties of the Western Ukraine in 1934-1939. The author proved that the idea of consolidation was declared as the most important in official documents of Ukrainian parties. But it was not put into practice. Alongside it was mentioned that the activity of consolidation influenced on the experience of cooperation among parties, had a positive impact on raising the level of political consciousness of Ukrainian society.